

Жанна ДАВИДОВА,

orcid.org/0000-0002-7514-8910

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін

ПВНЗ «Харківський міжнародний медичний університет»

(Харків, Україна) *davydovazhanna77@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена дослідженню педагогічних умов формування інформаційної компетентності іноземних здобувачів освіти медичних спеціальностей. Визначено сутність поняття «педагогічні умови» як сукупність необхідних заходів (психолого-педагогічних факторів, середовища, обставин), які забезпечують ефективність формування інформаційної компетентності студентів. Обґрунтовано сукупність внутрішніх педагогічних умов, пов'язаних зі сферами особистості і спрямованих на розв'язання внутрішніх суперечностей. До них належать: 1) поступове просування здобувачів освіти на рівень самоорганізації професійно орієнтованої пізнавальної діяльності; 2) забезпечення педагогічного супроводу інформаційної адаптації здобувачів освіти; 3) розвиток критичного та клінічного мислення здобувачів освіти.

Просування на рівень самоорганізації забезпечує набуття вмінь усвідомленого ставлення до інформаційних об'єктів та явищ дійсності та навичок відповідального застосування інформаційної компетентності у професійній діяльності на основі індивідуальних характеристик.

Інформаційна адаптація іноземних здобувачів освіти є найважливішим підґрунтям для набуття ними інформаційної культури в полікультурному освітньому середовищі закладу вищої освіти. Організація інформаційної адаптації має здійснюватися за етапами педагогічної технології із застосуванням педагогічних засобів особисто-діяльнісного та комунікативного підходів.

Розвиток критичного та клінічного мислення є основою для формування вмінь аналізувати інформацію, оцінювати альтернативи, обирати оптимальний варіант вирішення завдання й об'єктивно оцінювати ефективність його виконання. Формування навичок вирішення навчальних завдань сприяє розвитку здобувача освіти як творчої особистості.

Ключові слова: інформаційна компетентність, іноземні здобувачі освіти, медичні спеціальності, педагогічні умови, самоорганізація, інформаційна адаптація, критичне мислення, клінічне мислення.

Zhanna DAVYDOVA,

orcid.org/0000-0002-7514-8910

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Humanitarian,

Social and Economic Disciplines

PIHE "Kharkiv International Medical University"

(Kharkiv, Ukraine) *davydovazhanna77@gmail.com*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF INFORMATION COMPETENCE FORMATION FOR INTERNATIONAL MEDICAL STUDENTS

The article reveals pedagogical conditions of information competence formation for international medical students. The concept "pedagogical conditions" is defined as a set of essential instruments (psychological and pedagogical factors, environment, circumstances) that grant the effectiveness of information competence formation. A set of inner pedagogical conditions, concerned with personality spheres and directed at solving inner contradictions, is grounded. These conditions include: 1) gradual moving up students to the level of self-organization of professional cognitive activity; 2) providing pedagogical accompanying of information adaptation of students; 3) development of critical and clinical thinking of students.

Moving up to the level of self-organization provides obtaining skills of conscious treatment to information objects and responsible application of information competence in professional activity on the base of individual characteristics.

Information adaptation of international students is a major background for mastering information culture in the multicultural educational environment of the university. Organization of information adaptation should be provided according to the stages of pedagogical technology with the usage of the means of personality-oriented, activity-oriented and communication-oriented approaches.

Development of critical thinking and clinical reasoning lays the foundation for formation of skills to analyze information, assess alternatives, select the optimal variant of solving the assignment and to evaluate objectively the effectiveness of performing it. Formation of skills to solve educational tasks enhances the development of creativity of students.

Key words: information competence, international students, medical students, pedagogical conditions, self-organization, information adaptation, critical thinking, clinical reasoning.

Постановка проблеми. Формування інформаційної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей вимагає створення педагогічних умов для досягнення визначеної мети і забезпечення ефективності системи професійної підготовки.

Аналіз досліджень. Проблема підготовки іноземних здобувачів освіти в Україні є об'єктом дослідження таких вчених, як Л. Кайдалова, Ж. Черкашина, Т. Шмоніна та ін. Окремі аспекти підготовки майбутніх лікарів розглядали О. Гумєнюк, О. Корж, І. Паламаренко, О. Шевченко, О. Яцишина та ін.

Метою статті є обґрунтування низки педагогічних умов, що визначають ефективність системи формування інформаційної компетентності іноземних здобувачів освіти медичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. У Тлумачному словнику української мови «умова» визначається як необхідна обставина, яка уможливує здійснення, створення чого-небудь або сприяє чомусь. Філософський енциклопедичний словник трактує поняття «умова» таким чином: 1) середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати; 2) обставини, в яких щось трапляється. З точки зору соціології «умови» визначають такі відносини об'єкта з оточуючим світом, які мають бути створені для його повноцінного існування.

Педагогіка зазвичай розуміє «умови» як сукупність заходів, що зумовлюють ефективність функціонування педагогічної системи та сприяють досягненню студентами певного рівня діяльності, як взаємопов'язаний комплекс заходів педагогічного процесу, який забезпечує розвиток особистісних мотивів навчання студентів, наближує його навчально-пізнавальну діяльність до професійної, сприяє всебічному розвитку студентів.

За влучним визначенням В. Андрєєва, педагогічні умови уявляють собою результат цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей (Андрєєв, 2000).

Звертає на себе особливу увагу дослідження О. Яцишиної, яка визначає педагогічні умови гуманітарної підготовки іноземних студентів як особливості освітнього процесу у вищому медичному навчальному закладі, що визначають результати гуманітарної підготовки іноземців, забезпечують шляхи й засоби їх досягнення (Яцишина, 2016: 109).

У контексті нашого дослідження: під педагогічними умовами ми будемо розуміти сукупність

необхідних заходів (психолого-педагогічних факторів, середовища, обставин), які забезпечують успішність формування інформаційної компетентності студентів.

З урахуванням основних характеристик процесу формування ІК, особливостей професійної підготовки іноземних студентів медичних спеціальностей, основних вимог до професійної компетентності майбутніх лікарів, а також з огляду на ідеї, положення, висловлені Т. Дмитренко, Н. Кабусь, Т. Колбіною, В. Лозовою, О. Поповою, Н. Ткачовою та іншими вченими, обґрунтуємо таку *сукупність умов*, що забезпечують цілісність процесу формування ІК іноземних студентів медичних спеціальностей, а саме: *внутрішні умови*, пов'язані зі сферами особистості і спрямовані на розв'язання внутрішніх суперечностей, тобто 1) поступове просування здобувачів освіти на рівень самоорганізації професійно орієнтованої пізнавальної діяльності, 2) забезпечення педагогічного супроводу інформаційної адаптації студентів, 3) розвиток критичного та клінічного мислення студентів.

1) Вирішальною умовою ефективності формування ІК є поступове просування здобувачів освіти на рівень самоорганізації професійно орієнтованої пізнавальної діяльності, що забезпечує їх становлення як активних суб'єктів освітньої та професійної діяльності, здатних самостійно відбирати, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення.

Забезпечення вказаної умови можливе через спрямування педагогічного процесу на розвиток ініціативності, рефлексивності та відповідальності студентів за власну діяльність та її результати, сприяння виробленню студентами нових знань, створення індивідуальних освітніх стратегій тощо.

Для майбутнього медичного працівника здатність до самоорганізації й самоуправління є особливо важливою, оскільки вони мають бути здатними організувати себе для навчання протягом життя, що є необхідною умовою ефективності професійної діяльності, а також усвідомлювати й брати відповідальність за результати власної професійної діяльності. Як зазначає Н. Кабусь, означена здатність тісно пов'язана з розвиненою суб'єктністю особистості, її здатністю бути творцем власного життя – свідомо визначати стратегічну мету (діяльності, розвитку, життєдіяльності загалом) і тактичні цілі, обирати шляхи їх досягнення, контролювати результати, моделювати майбутню діяльність, напрями подальшого розвитку (Кабусь, 2018: 390).

Поступове просування від прямого управління на рівень самоуправління має наукове підґрунтя теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна та праць В. Ляудіс і Н. Талізної, за якими формування вмінь екстеріоризації засвоєного досвіду здійснюється за певними взаємопов'язаними етапами. На першому етапі, за П. Гальперіном, Н. Талізною, велике значення має формування в студентів схеми орієнтувальної основи дій: усвідомлення необхідності засвоєння матеріалу; визнання можливостей засвоєння матеріалу відповідно до наявних знань та вмінь; обізнаність у послідовності вивчення матеріалу, а також необхідних інформаційних джерелах, формах і методах навчання; розуміння зовнішньо завданих цілей навчання, а також формування індивідуальних внутрішніх цілей. На цьому етапі здебільшого здійснюється пряме управління викладачем, оскільки необхідно організувати педагогічний процес із формування ІК й керувати ним, допоки особистість стане здатною до свідомого самоуправління. На етапі орієнтації застосовуються педагогічні засоби прямого управління навчальною діяльністю, а саме: обговорення питання актуальності та важливості вивчення навчального матеріалу; обговорення шляхів опрацювання навчального матеріалу; робота з ключовими термінами тощо.

Культура управління забезпечує найбільший вплив на діяльність студентів на етапі пізнання та перетворення об'єктів науки та полягає у сприйманні, перетворенні та застосуванні інформації стосовно об'єкта, що вивчається, оцінці ситуації, що склалася, розробці моделі об'єкта, виборі критеріїв та обмежень із метою обґрунтування характеристик об'єкта за його моделлю. Порівняння характеристик із бажаним дає змогу прийняти рішення щодо зміни характеристик. Переважним видом управління на цьому етапі є співуправління. До педагогічних засобів співуправління можна зарахувати стратегії взаємного навчання, роботу в малих групах, інтерактивне читання, дискусії, дебати тощо.

На останньому етапі здійснюється екстеріоризація отриманих результатів у процесі спілкування між суб'єктами, що реалізується через самоуправління студентами власною навчальною діяльністю. На цьому етапі доцільно використовувати такі педагогічні засоби самоуправління, як проектна робота, написання творчих робіт, підбиття підсумків у вигляді графічних організаторів матеріалів, опитувальники для самооцінки діяльності з вивченої теми та інші творчі завдання.

Вважаємо, що ефективність організації перших етапів саморозвитку (стимулювання активності, актуалізація потреб особистості в пізнанні, перетворенні, самореалізації) визначає подальший рівень саморозвитку студентів. Тобто, переходячи на рівень самоуправління, студенти набувають вмінь усвідомлено ставитися до інформаційних об'єктів та явищ дійсності та навичок застосовувати ІК у професійній діяльності на основі індивідуальних характеристик.

2) Початок навчання для іноземних студентів у ЗВО України пов'язаний із доволі складними адаптаційними процесами, що впливають як на успішність навчання, так і на життєдіяльність загалом. Тому, як зазначають Л. Кайдалова і Ж. Черкашина, значну роль відіграє цілеспрямоване управління процесом адаптації шляхом формування системи навчальної мотивації, організованої системи педагогічних впливів; формування загальних навчальних умінь та через залучення іноземних студентів у різноманітні виховні заходи (Кайдалова, Черкашина, 2014; 5).

Процес адаптації студентів-іноземців у навчально-інформаційному середовищі вишу – це складний, багаторівневий процес. Складність, перш за все, в тому, що він не може бути уніфікованим для студентів із різних країн, оскільки вони належать до різних культур, мають різні ціннісні орієнтації, походять із різних інформаційних середовищ (Опінді, 2018).

Процес навчання іноземних громадян у полікультурному середовищі є основним засобом передачі інтелектуального компонента, що значною мірою визначає подальше професійне становлення майбутнього фахівця. Процес навчання взаємопов'язаний із процесом соціалізації студентів із зарубіжних країн в українських вишах, ефективність якого насамперед спирається на інформаційну та психологічну адаптацію.

Приїжджаючи на навчання до іншої країни, студенти-іноземці опиняються в зовсім іншому інформаційному полі. У своїй навчальній діяльності вони мають долати складнощі, пов'язані з одночасним інтенсивним вивченням нової мови, предметів вибраного ними напрямку навчання, а також пристосування до нового інформаційного середовища, що оточує їх у повсякденному житті. Інформаційна перенасиченість на всіх рівнях у навчальній діяльності і поза нею на початку процесу адаптації призводить до емоційного перенапруження та стресового стану.

Для того, щоб процес інформаційної адаптації іноземних студентів був ефективним, його варто розглядати як цілісне гуманістичне полікультурне

виховання, що передбачає особисто-діяльнісний підхід із включенням у соціально й особисто значущу діяльність. Ця діяльність має охоплювати різні види інформаційно-пізнавальної діяльності (інтелектуальний розвиток), морально-практичної діяльності (моральний розвиток), художньо-естетичної діяльності (естетичний розвиток).

Рівень сформованості інформаційної культури студента є найважливішим фактором успішної навчальної, а надалі й професійної діяльності, соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві (Казанцева, 2008: 54). За певною педагогічною технологією першим етапом освітньої діяльності є формування мотиваційного компонента та створення підґрунтя для подальшого формування й розвитку знань, умінь, навичок. Тобто, на нашу думку, на першому етапі інформаційної адаптації треба підготувати студентів до сприйняття нового інформаційного середовища і себе в ньому. Така готовність має виражатися в такому: готовність поповнювати словарний запас інонаціональною лексикою та її застосовувати; готовність сприймати інонаціональні культурні феномени в новому освітньому середовищі; готовність здійснювати спільну навчально-пізнавальну діяльність із представниками інших культур нерідною мовою; готовність вступати в комунікацію.

На першому етапі за іноземними студентами мають бути закріплені куратори, які допомагають орієнтуватися в новому інформаційному середовищі. Вони мають дозувати інформацію, що доводиться до студентів, та поступово вводити їх у нову оточуючу дійсність.

Для того, щоб підготувати іноземних студентів до життя та навчання в іншій державі, в деяких навчальних програмах передбачено вивчення низки предметів, спрямованих на ознайомлення із соціально-культурними особливостями України. До таких предметів належать «Історія України» та «Культура України». Також національні особливості з різних сторін висвітлюються в інших дисциплінах соціально-гуманітарного напрямку (Основи життєдіяльності, Основи моралі та етики, Основи спілкування). Важливим компонентом інформаційної адаптації іноземних студентів є вивчення ними державної мови країни навчання. Такі заняття забезпечують виконання кількох функцій. По-перше, це пряма функція – опанування державної мови дає змогу інтегруватися в суспільство через розуміння усного та писемного мовлення. По-друге, певна мова є знаково-символічною системою, тобто в процесі її навчання здійснюється перекодування вже наявних знаків і символів, а також з'являються нові. По-третє, в мові зосереджено культурну спадщину нації,

тому її навчання нерозривно взаємопов'язано із зануренням у культурні традиції.

На цьому етапі адаптації вирішальну роль відіграє викладач, який є основним носієм інформації в новій дійсності, що оточує іноземного студента.

Після деякого часу перебування у країні, коли студенти вже набули базові уявлення та мовні навички, важливим є їх включення в навчально-практичну діяльність. Такою діяльністю можуть виступати екскурсії до культурно-історичних місць нашої держави, відвідування театрів, художніх музеїв тощо.

Цікавим позанавчальним заходом є організація днів культури, під час яких студенти можуть презентувати власну державу різними способами. Така практика організації заходів є у ХММУ, де навчаються студенти здебільшого з африканських (Нігерія, Гена, Єгипет) та азіатських (Індія, Бангладеш) країн. Студенти готують інформаційну презентацію про соціокультурні, політичні, економічні особливості країни, фрагмент культурно-дозвілєвого мистецтва у вигляді виступу з танцем або співом, а також страви національної кухні. У процесі таких заходів здійснюється культурний обмін між представниками різних держав, що дає змогу краще зрозуміти національні особливості учасників полікультурного навчального середовища й адаптуватися до співіснування протягом періоду навчання у виші.

На останньому етапі інформаційної адаптації корисно запропонувати старшим студентам, які вже набули досвіду, надавати допомогу тим студентам, що тільки прибули на навчання до України й опинилися у ситуації інформаційного шоку. Для цього доцільною є організація спільних навчально-виховних заходів з активним залученням студентів різних років навчання, під час яких здійснюється комунікація між учасниками. Цікавою та корисною буде рефлексія спогадів про початок навчання в Україні. Старшокурсники розповідають про перші враження та труднощі, з якими вони зіткнулися, та шляхи їх подолання. Студенти креативно ставляться до такого заходу та навіть готують театралізовані сценки, в яких наочно демонструють деякі ситуації, часто в гумористичній формі. На цьому етапі більшість старшокурсників вже мають досить високий рівень інформаційної культури та вміють поводитися в межах полікультурного навчального середовища.

Таким чином, інформаційна адаптація іноземних студентів є найважливішим підґрунтям для набуття ними інформаційної культури в полікультурному освітньому середовищі закладу вищої освіти. Організація інформаційної адаптації має

здійснюватися за етапами педагогічної технології із застосуванням педагогічних засобів особистісно-діяльнісного та комунікативного підходів.

3) При формуванні ІК у педагогічному процесі ЗВО головним завданням викладача є створення умов для стимулювання пізнавальної діяльності студентів щодо відбору, розуміння, аналізу й інтерпретації інформації, а також свідомого та відповідального застосування інформації в професійній діяльності. Інформаційна компетентність формується на основі використання механізмів свідомості та самосвідомості, тобто на глибокому і всебічному розумінні необхідності свідомо ставитися до інформації та її застосування. Д. Дьюї зазначав, що в педагогічному процесі цінним для виховання і розвитку є таке мислення, яке не тільки відтворює дійсність, але виявляє зв'язки між речами та явищами навколишнього світу. Таким специфічним видом розумової діяльності є критичне мислення.

Критичне мислення є процесом, що складається з послідовності розумових дій, спрямованих на оцінку та перевірку достовірності інформації й можливостей її застосування в тій чи іншій ситуації (Давидова, 2012: 72).

У процесі підготовки майбутніх фахівців у сфері медицини одним із найважливіших факторів є розвиток професійно орієнтованого мислення, яким є клінічне мислення, що являє собою модифікацію критичного мислення. У зарубіжних джерелах клінічне мислення не виокремлюється як окремий тип, а визначається як клінічне міркування (clinical reasoning) на основі критичного мислення.

«Клінічне мислення» розглядається як здатність лікаря до такого аналізу й синтезу всіх наявних даних про пацієнта, при якому він би міг виокремити важливі признаки захворювання з багатства подібних випадків, що зустрічалися раніше або описані в науковій літературі, порівнюючи їх для встановлення діагнозу, прогнозу й для розробки тактики лікування (Ліхтерман, 2014: 270).

За таксономією Б. Блума, пізнавальна поведінка класифікується за 6 рівнями від простого до складного, кожному з яких відповідають певні навички. Стадії циклу клінічного міркування співвідносяться з визначеними рівнями критичного мислення та передбачають сформованість відповідних умінь і навичок.

Таблиця 1

Поетапне формування умінь критичного та клінічного мислення

Рівні	Уміння критичного мислення	Дії-показники сформованості рівня	Клінічне мислення
Знання	Запам'ятовування й відтворення вивченого матеріалу – від конкретних фактів до цілісної теорії	Відтворює терміни, основні факти, методи, поняття, правила й принципи	Збирання клінічних даних; актуалізація наявних теоретичних знань із досліджуваної проблеми; знання методики обстеження
Розуміння	Перетворення матеріалу одної форми на іншу, інтерпретація матеріалу, припущення про подальший розвиток подій	Пояснює факти, правила, принципи; з'ясовує методологію виникнення інформації; передбачає майбутні наслідки, що впливають із наявних даних; розрізняє факти й думки	Формалізація клінічних даних через об'єктивні та повні записи історії хвороби; відбір найбільш значущих даних
Застосування	Уміння застосовувати вивчений матеріал у конкретних умовах і нових ситуаціях	Застосовує закони, теорії у конкретних практичних ситуаціях; використовує поняття й принципи в нових ситуаціях	Пошук патогенетичних зв'язків між симптомами та об'єднання їх у синдроми
Аналіз	Уміння розбити матеріал на складники для визначення структури	Виділяє частини цілого; визначає їх взаємозв'язки; визначає принципи організації цілого; розуміє помилки й недоліки в логіці міркування; розуміє зв'язок між фактами та наслідками; оцінює значущість даних	Аналіз клінічних даних, що включає вибір провідного синдрому; проведення диференціальної діагностики
Синтез	Уміння поєднувати елементи для отримання нового цілого	Складає проекти; пропонує план проведення дій; складає схеми діяльності	Безпосереднє встановлення діагнозу; формування медичного висновку; планування необхідних додаткових методів дослідження для уточнення клінічної картини й призначення лікування
Оцінка	Уміння оцінювати значущість того або іншого матеріалу	Оцінює логіку інформації; оцінює відповідність висновків наявним даним; оцінює значущість певного продукту діяльності	Оцінка коректності діагнозу та призначеного лікування

Результатом розвитку критичного та клінічного мислення є такі особистісні якості, що є професійно значущими для фахівців у сфері медицини, – впевненість, контекстуальна перспектива, креативність, гнучкість, допитливість, інтелектуальна цілісність, інтуїція, відкритість, наполегливість, рефлексивність.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо, що розвиток критичного й клінічного типів мислення є необхідною умовою формування ІК здобувача освіти медичного профілю. При тому на перших етапах навчання увага має бути сконцентрована на розвитку критичного мислення через застосування відповідних прийомів і методів у процесі вивчення дисциплін. Сприятливим підґрунтям є дисципліни соціогуманітарного блоку, які спрямовані на розвиток загального світогляду майбутнього фахівця й передбачають аналітичне викладення інформації та її засвоєння студентами через особистісне суб'єктивне сприйняття.

На подальших етапах навчання акцент переноситься на розвиток навичок клінічного міркування у процесі професійної підготовки. Дослідження з проблеми формування клінічного мислення визначають ефективність запровадження курсу за вибором «Розвиток клінічного мислення у внутрішній медицині» із застосуванням наочних методів навчання та кейс-технологій. Застосування кейс-технологій сприяє виробленню знань, а не оволодінню готовими знаннями. Кейс-технології надають більше можливостей для роботи з інформацією, оцінки альтернативних рішень, що дуже важливо в наш час, коли щодня зростають обсяги інформаційних потоків, висвіт-

люються різні точки зору на одну і ту саму дію. Метод кейсів передбачає вивчення студентами предмета шляхом розгляду значної кількості ситуацій або завдань у різних комбінаціях. Ситуаційні завдання використовують для того, щоб зацікавити аудиторію, загострити увагу на окремих проблемах, для цього задача підбирається досить характерна, згідно з календарно тематичним планом до кожного практичного заняття (Середнюк, 2018: 227). Метод кейсів розвиває вміння аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, вибирати оптимальний варіант і складати план його здійснення. За умови регулярного застосування такої форми навчання в освітньому процесі виробляється досвід вирішення навчально-професійних завдань, забезпечується розвиток творчої особистості студента.

Тобто застосування засобів розвитку критичного й клінічного типів мислення сприяє сприйняттю нової інформації та її засвоєнню, розвитку вмінь формувати професійні висновки, гнучко адаптуватися до різноманітних професійних ситуацій.

Висновки. Таким чином, ефективність системи формування ІК іноземних здобувачів освіти медичних спеціальностей забезпечується через реалізацію низки педагогічних умов, спрямованих на розв'язання внутрішніх суперечностей, пов'язаних зі сферами особистості. До них належать: 1) поступове просування здобувачів освіти на рівень самоорганізації професійно орієнтованої пізнавальної діяльності; 2) забезпечення педагогічного супроводу інформаційної адаптації студентів; 3) розвиток критичного та клінічного мислення студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Педагогика : учеб. курс для творческого саморазвития. 2-е изд Казань : Центр инновационных технологий, 2000. 317с.
2. Давидова Ж. В. Педагогічні умови формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2012. 224 с.
3. Кабусь Н. Д. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх соціальних педагогів до сталого розвитку соціальних груп : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. 678 с.
4. Казанцева В. П. Информационная культура личности: социально-философский анализ : дис. ... канд. филос. наук. Красноярск, 2008. 168 с.
5. Кайдалова Л. Г. Адаптация иностранных студентов к обучению в вузах : метод. рек. для преподавателей и студентов подготовительных факультетов / Л. Г. Кайдалова, Ж. В. Черкашина. Харьков : НФаУ, 2014. 48 с.
6. Лихтерман Л. Б. Клиническое мышление нейрохирурга / Л. Б. Лихтерман, В. А. Охлопков, Ш. Ш. Элиава, С. Б. Яковлев. *Журнал «Вопросы нейрохирургии» имени Н.Н. Бурденко*. 2014. № 78(6). С. 68–79.
7. Опинди Л. Д. Проблемы адаптации иностранных студентов к Российской действительности. *Молодежный научный форум : Гуманитарные науки* : электр. сборник статей по мат. XLIII Междунар. студ. науч.-практ. конф. № 3(42). URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/3\(42\).pdf](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/3(42).pdf)
8. Середнюк В. Н. Розвиток клінічного мислення у внутрішній медицині (за моделлю СBCR) на прикладі клінічного випадку: первинна легенева гіпертензія. *Вісник проблем біології і медицини*. 2018. № 3 (145). С. 226–229.
9. Яцишина О. В. Гуманітарна підготовка іноземних студентів у медичних університетах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2016. 20 с.

REFERENCES

1. Andreev V. I. Pedagogika: uchebny kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya [Pedagogy: educational course for creative self-development] Kazan, 2000 [in Russian]
2. Davydova Zh. V. Pedagogichni umovy formuvannya dukhovno-tsinnisnyh orientatsii studentskoi molodi [Pedagogical conditions of formation of spiritual-value orientations for student youth]. Dissertation of Candidate of Science in Pedagogy. Kharkiv, 2012 [in Ukrainian]
3. Kabus N. D. Teoretychni i metodychni zasady pidgotovky maibutnih socialnyh pedagogiv do staloho rozvytku socialnykh grup [Theoretical and methodical principles of future social pedagogues preparation for sustainable development of social groups]. Dissertation Of Doctor of Science in Pedagogy, Kharkiv, 2018, [in Ukrainian]
4. Kaidalova L. G., Cherkashina Zh. V. Adaptatsiya inostrannykh studentov k obucheniyu v vuzakh : metod. Rek. dlya prepodavatelei I studentov podgotovitelnykh fakultetov. [Adaptation of international students to training in higher educational establishments: methodical recommendations for teachers and students of preparatory faculties]. Kharkiv, NFaU, 2014. 48 p. [in Russian]
5. Likhterman L. B. Klinicheskoye myshleniye neirokhirurga. [Clinical thinking of neurosurgeon]. *Journal "Neurosurgery issues" by N. N. Burdenko*. 2014; 78(6). Pp. 68–79 [in Russian]
6. Opindi L. D. Problemy adaptatsii inostrannykh studentov k Rossiiskoi deistvitelnosti. [Problems of adaptation of foreign students for Russian reality]. URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/3\(42\).pdf](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/3(42).pdf) [in Russian]
7. Serednyuk V. N. Rozvytok klinichnogo myslennya u vnutrishniy medutsyni (za modellyu CDCR) na prykladi klinichnogo vypadku: pervynna legeneva hipertenzia. [Development of clinical thinking in inner medicine (according to CDCR model) on the example of clinical case: initial lung hypertension] "Collection of Articles on Problems of Biology and Medicine". 2018, 3 (145). Pp. 226–229 [in Ukrainian]
8. Yatsishina O. V. Humanitarna pidhotovka inozemnykh studentiv u medychnykh universytetakh. [Humanitarian training of foreign students in medical universities]: Summary of the Dissertation of Candidate of Science in Pedagogy. Ternopil, 2016. 20 p. [in Ukrainian]